

5. Запорожец А. В. Психология : Учебник для дошкольных педагогических училищ. Изд-е третье / А. В. Запорожец. – М. : Просвещение, 1965. – 240 с.

6. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : Монографія / І. А. зязюн. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

7. Костюк Г. С. Проблема личности в философском и психологическом аспектах / Г. С. Костюк // Избранные психологические труды. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с. – С. 76-85.

8. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К. : Т-во "Знання" України, 2010. – 520 с.

9. Максименко С. Д. Психологія особистості : Підручник / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча. – К. : Видавництво ТОВ "КММ", 2007. – 296 с.

10. Маноха І. П. Психологія потаємного "Я" / І. П. Маноха. – К. : Поліграфкнига, 2001. – 448 с.

11. Основи соціальної психології : Навчальний посібник / О. А. Донченко, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Н. В. Хазратова та ін.; За ред. М. М. Слюсаревського. – К. : Міленіум, 2008. – 496 с.

12. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : Навчальний посібник / В. В. Рибалка. – Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.

13. Рибалка В. В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти : науково-методичний посібник / В. В. Рибалка. – К. : ТОВ "Інформаційні системи", 2011. – 428 с.

14. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості / Т. М. Титаренко. – К. : Марич, 2009. – 232 с.

15. Філософський енциклопедичний словник / Голова редколегії В. І. Шинкарук; наукові редактори Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.

1. Asmolov A. G. Psychology of personality: Cultural and historical understanding of human development / Alexander Asmolov. – 3rd ed., Rev. and ext. – M. : Smysl : Publishing Center "Academiya", 2007. – 528 p.

2. Baley S. Person / S. Baley // Highschool Philosophical Library. – V. 5. – Lviv, 1939. – 36 p. (In Polish).

3. Vasyanovych G. P. Noology of personality: A manual for students and teachers / G. P. Vasyanovych, V. D. Onishchenko. – Lviv : Spolom, 2007. – 312 p.

4. Gornostay P. Personality and role: Role approach in the social psychology of the person / P. P. Gornostay. – K. : Interpres, 2007. – 312 p.

5. Zaporozhets A. V. Psychology: A Textbook for pre-school teachers colleges. 3-rd ed. / A. V. Zaporozhets. – M. : Prosveschenie, 1965. – 240 p.

6. Zyzun I. A. Philosophy of pedagogical action: Monograph / I. A. Zyzun. – Cherkasy : Vydavnistvo ChNU, 2008. – 608 p.

7. Kostyuk G. S. Problem of personality in the philosophical and psychological aspects / G. S. Kostyuk // Selected psychological works. – M. : Pedagogika, 1988. – 304 p. – P. 76-85.

8. Rybalka V. G. Philosophy of human-centrism in the educational space / V. G. Kremen. – 2nd ed. – Tovarystvo "Znannya", 2010. – 520 p.

9. Maksymenko S. D. Psychology of personality : Textbook / S. D. Maksymenko, K. S. Maksymenko, M. V. Papucha. – K. : Vydavnytstvo TOV "KMM", 2007. – 296 p.

10. Manoha I. P. Psychology of hidden self / I. P. Manoha. – K. : Poligrafknyha, 2001. – 448 p.

11. Principles of Social Psychology : Handbook / O. A. Donchenko, M. Slysarevskiy, V. A. Tatenko, N. V. Hazratova etc.; Ed. by M. M. Slysarevskiy. – K. : Millennium, 2008. – 496 p.

12. Rybalka V. V. Theories of personality in our psychology and pedagogy: Manual / V. Rybalka. – Odessa : Bukayev Vadim, 2009. – 575 p.

13. Rybalka V. V. Psychology of honor and dignity: cultural and axiological aspects : Scientific textbook / V. Rybalka. – K. : TOV "Informatsiyni Systemy", 2011. – 428 p.

14. Titarenko T. M. Modern psychology of personality / T. Titarenko. – K. : Marich, 2009. – 232 p.

15. Encyclopedic Dictionary of Philosophy / Head of Editorial board V. I. Shynkaruk; sc. editors L. V. Ozadovska, N. P. Polishchuk. G. S. Skovoroda Institute of Philosophy NAS Ukraine. – K. : Abris, 2002. – 744 p.

Надійшла до редколегії 14.11.13

В. Рибалка, д-р психол. наук, проф.

Інститут педагогічного образования и образования взрослых НАПН Украины, Киев

ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ И ПЕРСОНОЛОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ ПСИХОЛОГА И ПЕДАГОГА КАК ФАКТОРЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ МОЛОДЕЖИ

Приводятся научные определения личности, предложенные в период со второй половины XIX до начала XXI ст. отечественными философами, психологами, педагогами, и осуществляется ортономический, контентно-частотный и антиномический анализ их содержания с целью формирования персонологического мышления психологов и педагогов для улучшения работы по социализации молодежи.

Ключевые слова: научные определения личности, ортономический, контентно-частотный и антиномический анализ, персонологическое мышление, психологи, педагоги, социализация молодежи.

V. Rybalka, Dr.Sc., Prof.

Institute of Teacher's Education and Adult Education NAPS Ukraine, Kyiv

DOMESTIC DEFINITIONS OF PERSONALITY AND PERSONOLOGICAL THINKING OF PSYCHOLOGISTS AND EDUCATORS AS A FACTOR OF YOUNG PEOPLE'S SOCIALIZATION

There are provided scientific definitions of personality that were created in the period from the second half of the XIX to the XXI century by national philosophers, psychologists, educators. Orthonomic, content-frequent and antinomic analysis of their content is held to create personological thinking of psychologists and teachers to improve the socialization of young people.

Keywords: scientific definitions of personality, orthonomic, content-frequent and antinomic analysis, personological thinking, psychologists, teachers, youth socialization.

УДК 159.922.7:316.614

Г. Сазоненко, канд. пед. наук, В. Корх, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ТА ЮНАКІВ В КОНТЕКСТІ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлені особливості освітньої соціалізації підлітків та юнаків в контексті формальної та неформальної освіти на прикладі Українського гуманітарного ліцею КНУ ім. Т. Шевченка та проаналізовані результати емпіричного дослідження психологічної, соціальної та духовної зрілості особистості ліцеїстів.

Ключові слова: освітня соціалізація, психологічна зрілість, соціальна зрілість, духовна зрілість.

В умовах сучасного суспільства, де людині важко зорієнтуватися в системі неоднозначних соціальних зв'язків, протиріч, конфліктів, щоденних стресів, інформаційного перевантаження, перед батьками, педагогами, психологами, соціальними працівниками стоять актуальні завдання допомоги сучасним підліткам та юнакам у процесі адаптації, адекватного соціального пізнання та соціалізації. Поняття соціалізації тлумачиться як процес та результат соціального розвитку людини. На думку І. С. Кона, соціалізація є сукупністю всіх соціальних і психологічних процесів, за допомогою

яких індивід засвоює систему знань, норм і цінностей, що дають змогу функціонувати як повнокровному члену суспільства. У вітчизняній соціальній психології закріпилося уявлення про соціалізацію як двобічний процес, що включає в себе не тільки засвоєння, але й активне відтворення індивідом суспільних відносин (Г. М. Андрєєва, Є. Б. Весна, А. В. Мудрик, Д. І. Фельдштейн). В онтогенезі соціалізація визначається як процес оволодіння індивідом соціальним досвідом шляхом засвоєння певної системи соціальних норм, ролей в культурі, перетворення дитини на активного учасника

© Сазоненко Г., Корх В., 2014

суспільного і культурного життя (А. Б. Коваленко, М. Н. Корнев) [3]. Ми розуміємо процес соціалізації як процес формування життєвих компетентностей особистості: самоосвітньо-пізнавальної, громадянської, соціальної, комунікативної, правової, інформаційної, здоров'язбережувальної.

"Виявити, які соціально-психологічні чинники, що роблять адаптацію людини в сучасному світі успішною чи неуспішною, — означає суттєво їй допомогти в орієнтації в нестабільному світі, в умовах радикальних соціальних перетворень", — вважає О. І. Власова [2]. Ця проблема є особливо актуальною в підлітковому та юнацькому віці, коли відбувається розвиток соціально-перцептивних рис характеру особистості, становлення самосвідомості, самооцінки, Я-концепції молодого людини, набуття життєвого досвіду соціальної взаємодії. В наш час різко зростає необхідність вдосконалення навичок спілкування та міжособистісного пізнання та взаєморозуміння в підлітковому та юнацькому віці, оскільки багато дітей проводить велику частину вільного часу за комп'ютерами та телевізорами. Інтернет та спілкування через соціальні мережі витісняють провідну діяльність цього віку — живе міжособистісне спілкування, в якому формуються найважливіші вікові новоутворення: вміння взаємодіяти в колективі ровесників, вміння відстоювати власну точку зору, розуміння себе та іншого, співпереживання, надавання та отримання взаємної підтримки та досягнення взаєморозуміння тощо. Дослідження показують, що сучасні вітчизняні батьки приділяють катастрофічно мало уваги та часу на спілкування з власними дітьми. Важливого значення за цих умов набувають навчальні заклади, діяльність яких спрямована на навчання, виховання та цілісний розвиток особистості учнів.

На думку В. Г. Кременя, Г. С. Сазоненко, А. М. Алексюка, І. Д. Бежа та низки їхніх співавторів посібника з перспективних освітніх технологій, "інтегрування в європейські структури й інтеграція економіки посилюють необхідність пошуку надійних оригінальних і дієвих способів навчально-виховної діяльності, запровадження таких освітніх технологій, які б забезпечили ефективну підготовку обдарованої та здібної учнівської молоді до входження в соціум, формування еліти суспільства, здатної вивести державу з кризового стану" [5, с. 10].

Метою даної статті є висвітлення особливостей освітньої соціалізації підлітків та юнаків в контексті формальної та неформальної освіти на прикладі Українського гуманітарного ліцею КНУ імені Тараса Шевченка та описання результатів емпіричного дослідження психологічної, соціальної та духовної зрілості ліцеїстів в рамках Всеукраїнського експерименту "Теоретико-методичні умови інноваційного розвитку акмеологічного ліцею".

Визначаючи завдання освітньої соціалізації учнів у сучасній українській школі (ліцеї), ми виділяємо: підготовку нових громадян до життя в суспільстві, до продуктивної діяльності в сучасних нестабільних економічних умовах; розвиток у ліцеїстів здатності до самостійного освоєння нового, самовизначення у динамічному суспільстві та життєвої самореалізації. На думку Г. С. Сазоненко, ключовим елементом сучасної освіти стає необхідність розвитку у школяра здатностей до навчання, мислення, самостійної діяльності, власного вибору та відповідальності за нього, вирішення нетрадиційних задач, розвиток навичок соціальної інтеграції та активної життєвої позиції, продуктивної комунікації та командної взаємодії [1].

Одним із навчальних закладів, які намагаються створювати захищений від негативних зовнішніх впливів, національно-патріотичний, здоров'язбережувальний, акмеологічний освітній простір соціалізації особис-

тості учнів, є Український гуманітарний ліцей (УГЛ) Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Цей навчальний заклад вже 20 років успішно працює на теренах сучасної столичної освіти. Його діяльність спрямована на навчання, виховання та успішну соціалізацію старшокласників. Основною метою діяльності ліцею є розвиток духовної, психологічної та соціально зрілої, здорової, компетентної, успішної особистості ліцеїста-випускника, здатної до саморозвитку, освіти та самореалізації впродовж життя.

Г. С. Сазоненко у своїй монографії, присвяченій педагогіці успіху, зазначає, що в умовах навчального закладу у процесі соціалізації старшокласників на формування їх особистості здійснюються такі впливи: 25 % — загальна мета навчального закладу, 30 % — особливості навчання і виховання, 45 % — освітній простір [3]. Основною метою діяльності Українського гуманітарного ліцею є розвиток та формування духовної, соціально та психологічно зрілої, здорової, компетентної, інтелектуальної, успішної особистості, здатної до саморозвитку, самореалізації та освіти впродовж життя. Засобами досягнення цієї високої мети є освітні, психолого-педагогічні, здоров'язбережувальні, інформаційні акметехнології.

Процес освітньої соціалізації учнів у рамках Українського гуманітарного ліцею здійснюється у рамках формальної, неформальної та інформальної освіти. Структурними елементами формальної освіти в ліцеї є: вчителі, як головні фасилітатори, тьютори навчально-виховного процесу; наукові інституції-партнери ліцею (КНУ ім. Т. Шевченка, НПУ ім. М. П. Драгоманова, Національний НДУ українознавства, Кошицький та інші університети-партнери); громадські інститути (міжнародний елітний освітянський "Партнер-клуб", Всеукраїнська асоціація лідерів освіти, асоціація керівників шкіл столиці, Київграда, Спілка письменників, Спілка художників); піклувальна рада, батьківська рада, батьківська академія (батьки науковці); музеї, картинна галерея сучасного українського малярства. До елементів неформальної ліцейної освіти ми відносимо: учнівський парламент, як орган учнівського самоврядування, в якому виховуються волюві, лідерські якості особистості ліцеїстів та характер в цілому; наукове товариство "Ліцеїст", яке виховує дослідницькі особистісні якості учнів, сприяє розвитку аналітико-синтетичної діяльності; проектною діяльністю учнів, через яку виховуються навички командної та міжособистісної взаємодії; політичний клуб "Дебати", де ліцеїсти розвивають особистісну толерантність, свободу вибору та свободу слова; мистецькі студії (літературна, хореографічна, вокально-етнографічна, спортивні секції тощо), метою яких є розвиток творчих, креативних здібностей учнів, розкриття талантів та отримання учнями досвіду створення самостійних творчих продуктів, з якими вони виходять у соціальний світ.

Процес соціалізації ліцеїстів відбувається в освітньому акмеологічному просторі ліцею. Акмевиховання особистості ліцеїстів відбувається за такими принципами: діяльності, цілей та завдань, інтеграції навчального знання, моделювання ситуацій, вправлення, набуття досвіду суб'єкт-суб'єктних стосунків та самовиховання. Реалізація акмевиховання особистості ліцеїстів відбувається через виховні моделі: "Я — киянин", "Вибір", "Діалог культур", "Лідер", "Людина. Земля. Всесвіт" (рис. 1).

Через ці виховні моделі відбувається процес цілісного розвитку особистості ліцеїстів в контексті освітньої, сімейної та "стилізованої" соціалізації через молодіжні субкультури ровесників. У процесі цілісного розвитку особистості ліцеїстів формується система мотивів, до якої належать: пізнавальні, моральні, соціальні, етично-естетичні, творчі та креативні мотиви та мотиви здорового способу життя.

Наступним компонентом цілісного розвитку особистості ліцеїстів є ціннісні орієнтації як індикатор духовної зрілості: ціннісне, толерантне та гуманне ставлення до суспільства, до людей, до себе, до світу, до природи, до праці та мис-

тецтва. Важливим компонентом цілісного розвитку особистості ліцеїста є життєві компетентності: самоосвітньо-пізнавальна, особистісна, соціальна, інформаційна, здоров'язбережувальна, комунікативна.

Показники психологічної, соціальної та духовної зрілості особистості учнів досліджуються лабораторією психолого-педагогічних основ управління навчальним процесом ліцею за розробленим методичним інструментарієм. Психологічна зрілість ліцеїстів визначається за рівнем розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфер особистості. Пізнавальна сфера особистості ліцеїстів досліджується за методикою Кемпбела (дослідження Я-концепції), методикою Дембо – Рубінштейн (дослідження рівня самооцінки) та за методикою Є. Є. Туніка (дослідження рівня креативності). Емоційно-вольова сфера особистості ліцеїстів досліджується за методикою К. Роджерса та Р. Даймонда (дослідження рівня емоційного комфорту в умовах ліцею), за 16-факторним опитувальником Р. Кеттелла (фактори С, G, I, O, Q3, Q4: емоційної стійкості, нормативності поведінки, чутливості, тривожності, самоконтролю, напруженості). Духовна зрілість особистості учнів визначається за тестом СЖО Д. О. Леонтьєва (дослідження смисложиттєвих орієнтацій) та за методикою Шварца (дослідження ціннісних орієнтацій). Соціальна зрілість особистості учнів досліджується за методикою М. І. Рожкова (дослідження рівня соціалізованості, соціальної активності та автономності).

За результатами дослідження психологічної зрілості ліцеїстів I-III курсів (9-11 класів) за 2011-2012 навчаль-

ний рік: у половини ліцеїстів відсутнє чітке та стає усвідомлення власної особистості, своїх рис характеру, властивостей, цілісної Я-концепції. Їхні думки часто суперечать одна одній, а уявлення про себе змінюються досить часто. Вони можуть приймати імпульсивні, невважені рішення. Вищі показники за методикою Кемпбела (ясність Я-концепції) мають ліцеїсти третього курсу, нижчі показники у ліцеїстів I курсу (рис. 2). Таким чином, чітко окреслюється вікова тенденція до зростання показників ясності Я-концепції відповідно до особливостей вікового психічного розвитку, становлення самосвідомості у підлітковому та юнацькому віці.

Важливою складовою психологічної зрілості особистості є адекватна самооцінка, яка свідчить про обізнаність людини відносно своїх особистісних якостей та властивостей. Рівень самооцінки визначається здатністю людини адекватно сприймати та оцінювати риси свого характеру, здібності та потенційні можливості, здатністю людини бачити свої слабкі і сильні сторони, усвідомлювати особистісні проблеми та ті зовнішні і внутрішні чинники, які спричиняють виникнення цих проблем. За результатами психологічного дослідження рівня самооцінки за методикою Дембо – Рубінштейн, близько 72 % ліцеїстів демонструють адекватну самооцінку (табл. 1).

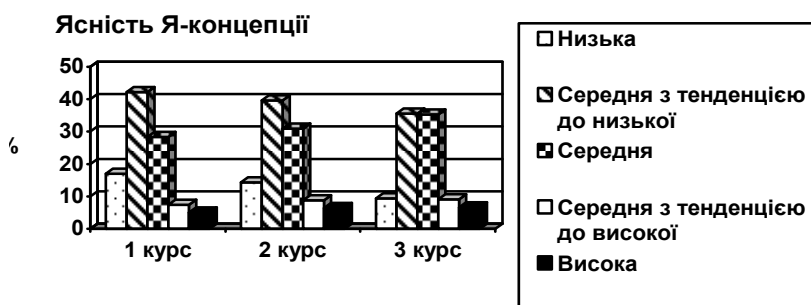

Рис. 2. Результати дослідження Я-концепції у ліцеїстів I-III курсів УГЛ

Таблиця 1

Результати дослідження рівня самооцінки ліцеїстів I-III курсів УГЛ за методикою Дембо – Рубінштейн

Рівні самооцінки	I курс (%)	II курс (%)	III курс (%)
Неадекватно низька	9	12	8
Адекватна	72	73	72
Неадекватно висока	19	15	20

Рівень інтересу, уяви, схильності до ризику як складових пізнавальної сфери особистості ліцеїстів охоплюється

дослідженням за методикою Є. Є. Туніка інтегральним показником рівня креативності особистості (табл. 2).

Таблиця 2

Результати дослідження рівня креативності особистості ліцеїстів I-III курсів УГЛ за методикою Є. Є. Туніка

Рівні креативності	I курс (%)	II курс (%)	III курс (%)
Низький	32	20	14,5
Середній	56	66	78,5
Високий	12	14	7

Отже, як видно з табл. 2, спостерігається вікова динаміка зростання середнього рівня креативності від 56 % першокурсників (9-ті класи) до 78,5 % третьокурсників (11-ті класи). На основі цих показників ми можемо говорити про зростання рівня особистісної креативності, творчості ліцеїстів у процесі навчання та виховання в акмеологічному просторі ліцею.

Таким чином, ми розглянули показники пізнавальної сфери особистості ліцеїстів підліткового та юнацького

віку. Наступною важливою сферою особистості є емоційно-вольова сфера, яка включає сукупність емоцій, почуттів та вольові якості особистості. За результатами дослідження рівня емоційного комфорту ліцеїстів I-III курсів за методикою СПА К. Роджерса та Р. Даймонда, близько 89 % ліцеїстів характеризуються середнім рівнем емоційного комфорту, перебуваючи в акмеологічному просторі ліцею (табл. 3).

Таблиця 3

Результати дослідження рівня емоційного комфорту ліцеїстів I-III курсів УГЛ за методикою СПА К. Роджерса та Р. Даймонда

Рівень емоційного комфорту	I курс (%)	II курс (%)	III курс (%)
Низький	12	11	5,5
Середній	88	89	89
Високий	0	0	5,5

За результатами дослідження емоційно-вольової сфери особистості ліцеїстів за 16-факторним опитувальником Р. Кеттелла (фактори С, G, I, O, Q3, Q4: фактори емоційної стійкості, нормативності поведінки, чутливості, тривожності, самоконтролю, напруженості):

- 64 % ліцеїстів мають середній та високий рівні емоційної стійкості та чутливості;
- 50% – тривожні в непередбачуваних ситуаціях;
- 38 % – схильні переживати тривогу щодо можливих невдач;
- 12% – критично сприймають навколишню дійсність та ефективно долають складні життєві обставини;
- 71 % – наполегливі та організовані у ситуаціях, до яких адаптовані;
- 17 % – здатні мобілізуватись перед виконанням поставлених завдань;
- 12 % – неефективно долають перешкоди та розподіляють власний час.

Рівень духовної зрілості особистості ліцеїстів характеризується показниками ціннісної сфери, яка досліджувалась за методиками смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. О. Леонтьєва та ціннісних орієнтацій Шварца. За результатами психодіагностики за методикою СЖО Д. О. Леонтьєва, у ліцеїстів I-III курсів домінує середній рівень за всіма шкалами методики: осмисленості, усвідомленості життя, свідомого прийняття рішень, досягнення життєвих цілей, інтересу та емоційної насиченості процесу життя, задоволеності результатами власного життя.

Від I до III курсу спостерігається зростання інтернальності та спадання екстернальності особистісного локусу контролю. Це означає, що з дорослішанням учні підліткового та молодшого юнацького віку більше беруть відповідальність на себе за події у власному житті, а не звинувачують у своїх негараздах батьків, вчителів чи життєві обставини (рис. 3).

За результатами дослідження ціннісних орієнтацій за методикою Шварца, у ліцеїстів переважають індивідуалістичні цінності (самостійність, гедонізм, досягнення) на противагу консервативним цінностям (традиція, конформність). Цінності безпеки і доброти займають середні позиції у градації цінностей ліцеїстів. Ліцеїсти у своїх ціннісних орієнтаціях схильні до відкритості, змін та самореалізації однак мають менше виражені цінності безпеки та самотрансцендентності. У більшості ліцеїс-

тів система ціннісних орієнтацій не містить у собі взаємовиключних цінностей. Переважна частина ліцеїстів мають середні та високі показники осмисленості життя, тобто вони свідомо та осмислено підходять до прийняття життєво важливих рішень. Такими є характеристики духовної зрілості ліцеїстів (рис. 4).

Рівень соціальної зрілості особистості ліцеїстів характеризується показниками діяльнісної сфери, яка досліджувалась за методикою вивчення рівня соціалізованості особистості М. І. Рожкова. Діяльнісна сфера особистості більшості ліцеїстів I-III курсів характеризується середнім ступенем розвитку адаптивності, соціальної активності та автономності особистості. З діаграми на рис. 5 можемо бачити, що близько 70 % ліцеїстів мають середній рівень соціальної адаптованості, близько 85 % є соціально автономними, тобто приймають самостійні, незалежні рішення та близько 85 % демонструють соціальну активність в повсякденному житті. Такими є характеристики соціальної зрілості учнів УГЛ.

На основі результатів емпіричного дослідження психологічної, соціальної та духовної зрілості особистості ліцеїстів Українського гуманітарного ліцею, можемо зробити такі загальні **висновки**:

- мотиваційно-ціннісна сфера більшості (90 %) ліцеїстів характеризується середнім та високим рівнем розвитку смисложиттєвих орієнтацій та загальним рівнем осмисленості життя, відсутністю суперечливих цінностей у системі ціннісних орієнтацій;
- у когнітивній сфері близько половині ліцеїстів припам'ятовується чітко та усвідомлене уявлення про себе як про особистість, близько 73 % ліцеїстів мають адекватну самооцінку, близько 80 % ліцеїстів вирізняються середнім та високим рівнем особистісної креативності;
- в емоційно-вольовій сфері більшості ліцеїстів припам'ятовується середній та високий рівень розвитку саморегулювання та самоконтролю, що забезпечує високий рівень емоційної стабільності;
- діяльнісна (операційна) сфера переважної більшості ліцеїстів характеризується середнім та високим ступенем розвитку адаптивності, соціальної активності та автономності особистості;
- у віковому розрізі за більшістю параметрів спостерігається тенденція до зростання, ліцеїсти старших курсів демонструють вищі показники ніж ліцеїсти молодших курсів.

Результати психодіагностики за тестом смисложиттєвих орієнтацій Д.О.Леонтьєва

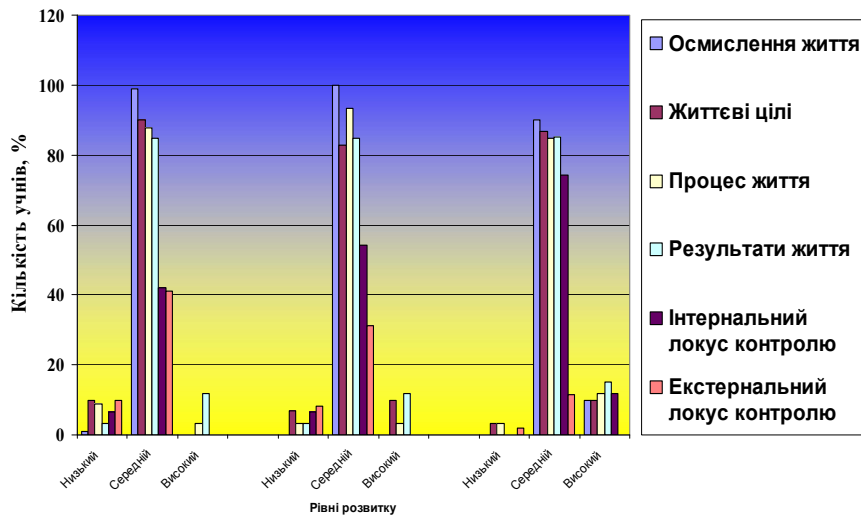

Рис. 3. Результати дослідження смисложиттєвих орієнтацій ліцеїстів I-III курсів УГЛ за тестом СЖО Д. О. Леонтьєва

Рис. 4. Результати дослідження ціннісних орієнтацій ліцеїстів I-III курсів УГЛ за методикою Шварца

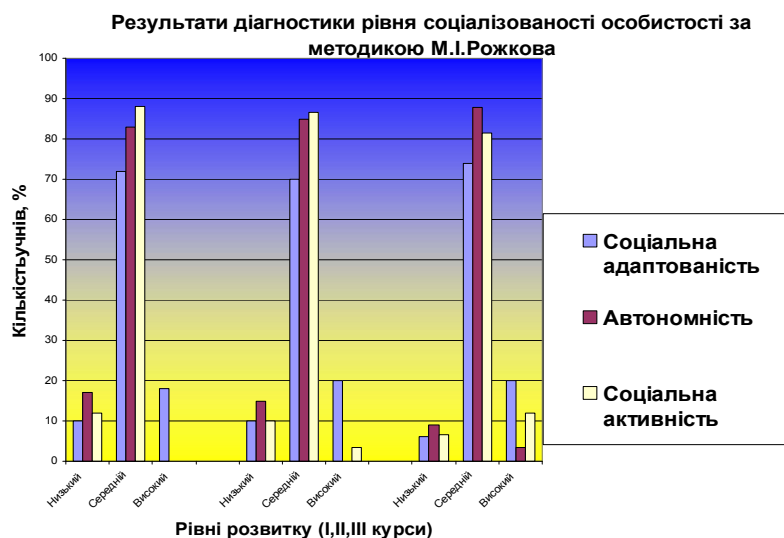

Рис. 5. Результати дослідження рівня соціалізованості ліцеїстів I-III курсів УГЛ за методикою М. І. Рожкова

У поточному 2012–2013 навчальному триває III формувальний етап експерименту, простежується динаміка показників сформованості основних компонентів структури особистості ліцеїстів в умовах акмеологічної системи ліцею.

Слід зазначити, що ми детально висвітлили лише одну грань процесу соціалізації старших учнів – освіт-

ню, а на цілісний розвиток особистості ще незрілих підлітків та юнаків, на процес їхньої успішної адаптації та соціалізації також впливають інші чинники: родини (сімейна соціалізація), ровесники (міжособистісна взаємодія, спілкування, "стилізована" соціалізація – молодіжні субкультури), засоби масової інформації, оточуючий соціум тощо. Та все ж, на нашу думку, в умовах сучас-

ного швидкісного, інформаційно-перевантаженого суспільного життя велика відповідальність покладена на плечі навчальних закладів, які мають забезпечувати гідні умови для повноцінної освіти, виховання та цілісного розвитку особистості сучасних підлітків та юнаків.

Список використаних джерел

1. Акмеологія шкільної освіти : Науково-методичний посібник / За ред. Г. С. Сазоненко. – К. : Основи, 2010. – 560 с.
2. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку / О. І. Власова. – К. : ВПУ "Київський університет", 2003. – 308 с.
3. Коваленко А. Б. Соціальна психологія : підручник / А. Б. Коваленко, М. Н. Корнев. – К. : Геопринт, 2006. – 400 с.

Г. Сазоненко, канд. пед. наук, В. Корх, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛИЗАЦИИ ПОДРОСТКОВ И ЮНОШЕЙ В КОНТЕКСТЕ ФОРМАЛЬНОГО И НЕФОРМАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье описаны особенности образовательной социализации подростков и юношей в контексте формального и неформального образования на примере Украинского гуманитарного лицея КНУ им. Т. Шевченко и проанализированы результаты эмпирического исследования психологической, социальной и духовной зрелости личности лицеистов.

Ключевые слова: образовательная социализация, психологическая зрелость, социальная зрелость, духовная зрелость.

H. Sazonenko, Ph.D., V. Korch, post-graduate
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

PECULIARITIES OF ADOLESCENTS AND YOUTH SOCIALIZATION IN THE CONTEXT OF FORMAL AND INFORMAL EDUCATION

The article describes features of educational socialization of teenagers and young men in a context of formal and informal education, with account of the Ukrainian Humanitarian Lyceum at Taras Shevchenko National University of Kyiv, and analyses empirical research results of a psychological, social and spiritual maturity of pupils in this lyceum.

Key words: educational socialization, psychological maturity, social maturity, spiritual maturity.

УДК 159.9:796:316.614

О. Сидорова,
Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНА ТА ЇХ РОЛЬ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються деякі особливості професійної соціалізації спортсменів, а також роль масового спорту в процесі соціалізації у сучасному суспільстві. Мотивація досягнення розглядається як найважливіший фактор соціалізації та самоствердження особистості спортсмена.

Ключові слова: соціалізація, спорт, професійна соціалізація, субкультура, потреби.

Актуальність проблеми соціалізації особистості не викликає сумнівів та торкається багатьох сфер життєдіяльності людини, однією з яких є спорт. Саме у спорті унікально, завдяки специфічності психологічних особливостей цієї професійної діяльності, відбувається процес соціалізації як у професійному середовищі, так і у суспільстві. Розглянемо особливості перебігу цього процесу та визначимо його причини та специфіку.

Проблема соціалізації особистості, специфіка професійного становлення, питання підготовки фахівців постійно знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників. У роботах представників класичної західної соціології (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Г. Тард, З. Фрейд та ін.) були закладені теоретичні основи дослідження соціалізації. Особливе методологічне значення мають дослідження М. Вебера про інтерпретацію професійних якостей як єдності соціального і індивідуального.

Більш докладніше соціалізація особистості була розглянута в роботах П. Бергера, П. Бурдьє, Ч. Х. Кулі, Т. Лукмана, Р. Мертон, Дж. Г. Міда, Т. Парсонса, Н. Смілзера, П. Сорокіна, Е. Фромма, А. Шюца, Е. Еріксона, в яких були визначені сутність соціалізації, рушійні сили розвитку особистості, зроблені спроби виділення етапів і механізмів соціалізації.

Різні аспекти теорії соціалізації представлені в роботах вчених радянської доби (Г. М. Андрєєвої, Б. Г. Ана-

4. Сазоненко Г. С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею) / Г. С. Сазоненко. – К. : Гнозис, 2004. – 684 с.

5. Перспективні освітні технології : Науково-методичний посібник / За ред. Г. С. Сазоненко. – К. : Гопак, 2000. – 560 с.

1. Acmeology of schooling: Research handbook / Ed. by G. S. Sazonenko. – K. : Osnovy, 2010. – 560 p.

2. Vlasova O. Psychology of social skills: structure, dynamics, factors of development / O. Vlasova. – K. : VPU "Kyiv'skiy Universitet", 2003. – 308 p.

3. Kovalenko A. B. Social psychology : Textbook / A. B. Kovalenko, M. N. Korniyev. – K. : Geoprint, 2006. – 400 p.

4. Sazonenko G. S. Pedagogy of success (the experience of acmeological system of Lyceum) / G. S. Sazonenko. – K. : Gnosis, 2004. – 684 p.

5. Promising Educational Technology: Research handbook / Ed. by G. S. Sazonenko. – K. : Gopak, 2000. – 560 p.

Надійшла до редколегії 25.01.14

нєва, А. А. Бодалева, Л. С. Виготського, І. С. Кона, О. М. Леонтьєва, А. В. Петровського, С. Л. Рубінштейна, Д. Б. Ельконіна тощо) Вони у своїх працях розглядали проблеми психологічних ефектів соціалізації, закономірності засвоєння індивідами соціального досвіду, сутність та механізми соціалізації.

Особливості соціалізації особистості у спорті досліджувалися такими науковцями як Н. Зауер, О. Мільштейн, Н. Смірнов, В. Столяров, однак досі відсутні дослідження проблеми професійної соціалізації у спортивній діяльності. Недостатньо приділяється уваги особливості проходження процесу соціалізації крізь спорт у суспільстві взагалі. Наукового вирішення потребують питання специфіки соціалізації в залежності від виду спорту, особливості впливу команди і тренера на розвиток особистості.

Соціалізація – це важливий та невід'ємний процес становлення особистості, який відбувається все життя [3, с. 25]. У процесі соціалізації у людини формуються соціальні якості, знання, вміння, відповідні навички, що надає їй можливість стати працездатним учасником соціальних відносин. Соціалізація відбувається як за умов стихійного впливу на особистість різних обставин життя, так і за умови цілеспрямованого формування особистості. Як процес вона пов'язана з індивідуалізацією особистості, виробленням нею власної лінії пове-